

A szövegkohézió mérése a vizsgafordítások értékelésében*

*Károly Krisztina, Árvay Anett, Edwards Melinda,
Fekete Hajnal, Kolláth Katalin, Tankó Gyula*

1. Bevezető

A fordítás folyamata nem más, mint az eredeti szöveg megértése és a fordítás szövegének megalkotása. **Szövegalkotásról** lévén szó, a fordításoknak is – hasonlóan egyéb szövegtípusokhoz – meg kell felelniük a **szövegszerűség** követelményeinek ahhoz, hogy kommunikatívak lehessenek, vagyis megfelelő módon közvetítsék az üzenetet a befogadó számára.

De Beaugrande és Dressler (2000) szerint a **szövegszerűségnek** hét ismérve van: (1) a kohézió (a szövegfelületen megjelenő grammatikai és lexikai elemek, amelyek a szövegösszetartást biztosítják), (2) a koherencia (a szöveg globális értelmezhetősége, lásd még Enkvist, 1990), (3) a szándékolttság (a szövegalkotó azon szándéka, hogy olyan kohézív és koherens szöveget alkosson, amely képes az üzenet továbbítására), (4) az elfogadhatóság (a befogadó hozzáállása amelynek köszönhetően kohézívnek és koherensnek akarja értékelni a szöveget), (5) a hírérték (a szövegben rejlő események várt vagy váratlan, ismert vagy ismeretlen volta), (6) a helyzetszerűség (olyan tényezők megjelenése a szövegben, amelyek relevánssá teszik azt az adott szituációban) és (7) az intertextualitás (az adott szöveg jellege más hasonló szövegekhez képest).

A szövegszintű vizsgálatok egyik legvitatottabb témája a szövegszerűség első ismérve, a **kohézió** szerepe a szövegalkotásban. Bár nincs általános egyetértés a szakirodalomban a pontos funkcióját illetően, egyre több elméleti és empirikus kutatás támasztja alá azt a feltevést, hogy a kohézió nem szükségszerű de lehetséges feltétele a koherens szövegeknek (bővebben lásd Károly 1999). Számos kutatás támasztja továbbá alá azt, hogy a kohéziós eszközök helytelen használata nagy mértékben befolyásolhatja a szövegminőséget, megnehezíti a szöveg olvashatóságát, értelmezhetőségét (Connor 1984, Cook 1989, de Beaugrande & Dressler 2000, Enkvist 1990, Fries 1992, Grabe & Kaplan 1996).

Mivel a kohéziót a szövegfelületen megjelenő grammatikai és lexikai elemek hozzák létre, a kohéziós eszközök helyes használatának explicit módon történő oktatása az idegen nyelv tanításának és ezen belül az idegen nyelvi fogalmazás-készség fejlesztésének fontos kérdése. Ily módon válik a kohéziós eszközök vizsgálata a fordításoktatás, illetve a fordításon keresztül történő nyelvi szint-mérés releváns problémájává is, hiszen mint azt korábban említettük, fordítás során is szövegalkotásról beszélünk.

A jelen dolgozat kiindulópontja az a feltevés, hogy amennyiben a szövegszerűség feltétele a kohézió, a **fordítások minőségét** is befolyásolhatja a szöveg-

* A jelen kutatást az OTKA (F025212) támogatta.

kohéziós eszközök használatának módja. A következőkben egy olyan vizsgálat eredményeiről számolunk be, amelynek célja vizsgafordítások globális értékelésének összevetése a szövegkohézió tudományos alapú elemzésével. A vizsgálat fő célja annak kimutatása, hogy egy elméleti alapú elemzési módszer milyen mértékben képes igazolni intuitív, tapasztalati alapú globális olvasói/vizsgálói megítéléseket fordítások minőségét illetően.

Elsőként a vizsgálat pontos célját határozzuk meg, majd a kohézióelemzés elméleti háttérét vázoljuk fel. A dolgozat következő részében az elemzés módszertani háttérét ismertetjük, kitérve mind a fordítások minőségének meghatározására (a sikeres és sikertelen fordítások szétválasztásának alapelveire), mind pedig a kontrasztív kohézióelemzés legfontosabb kutatás-módszertani problémáira. A dolgozat az elemzés eredményeinek értékelésével és azok lehetséges elméleti és gyakorlati implikációival zárul.

2. A vizsgálat célja

Ez a kvalitatív, leíró jellegű elemzés a **fordítások minőségének** és a szövegfel-színen megjelenő **kohéziós eszközöknek** a viszonyát vizsgálja. A vizsgálat során egy pedagógiai gyakorlatból származó értékelési rendszert (középfokú vizsgafordítások értékelését) és egy tudományos alapú, konkrét nyelvi eszközök vizsgálatára épülő objektív elemzési módszert (Halliday és Hasan kohézióelemzési taxonómiáját) vetünk össze. A dolgozat célja annak bemutatása, hogy a fordítások minőségének tesztelési célú értékelését mennyire tükrözi/igazolja a szövegekben található kohéziós eszközök mennyisége, minősége és szerveződése. Egész pontosan tehát azt vizsgáljuk, hogy a vizsgafordítások értékelése során magas illetve alacsony pontszámot elért fordítások különböznek-e a kohéziós eszközök használata terén.

A vizsgálat eredményei reményeink szerint előzetes validitási adatokkal szolgálhatnak a fordítások minőségét mérő tesztelési eszközökkel kapcsolatban, hiszen ha a minőségi szétválasztást nem igazolják a kohézióelemzés eredményei, akkor érdemes alaposabban megvizsgálni a fordítást, mint vizsgafeladatot (magát a feladat- illetve szövegtípust vagy az értékelési rendszert) a szintező típusú vizsgán. Az elemzés eredményei a szövegek alacsony száma miatt természetesen nem általánosíthatóak, célunk sokkal inkább a hipotézisalkotás és további vizsgálatok ösztönzése, amelyek elengedhetetlenek amennyiben a fordítást, mint mérési eszközt a kétnyelvű nyelvvizsgákon ilyen széles körben használják, mint napjainkban.

Fontos kiemelni azt, hogy jelen esetben **fordítások** elemzéséről van szó. Olyan szövegtípusról tehát, amely produkciója során a fordító a forrásnyelv és a cél nyelv közötti megfeleléseket keresi – a két nyelvi rendszer egymástól függő realizációit állítja egymás mellé – hiszen a forrásnyelven megformált gondolatokat kell a cél nyelven visszaadnia (Klaudy 1997: 26). Ezért a jelen dolgozatban nem az eredeti angol szöveg és a magyar fordítások teljes kohéziós eszköztárát vázoljuk fel egymástól függetlenül (vagyis nem az angol és magyar szövegek, mint eltérő nyelvi rendszerek kohézióhasználatára közölte különbségeket tárjuk fel – amely egy, a kontrasztív nyelvészet vizsgálati körébe tartozó téma),

hanem az angol kohéziós rendszer magyarban történő „megfeleltetését” vizsgáljuk. Az elemzés tárgya annak kimutatása, hogy a vizsgázók hogyan „ültetik át” az angol kohéziós rendszer elemeit a magyarba. A kiindulási pontot tehát az angol kohéziós eszközök képezik – ezért épül az elemzés Halliday és Hasan rendszerére – és azt vizsgáljuk, hogy a fent említett megfeleltetés során történnek-e ún. „eltolódások” (Blum-Kulka 1986).

Erre a vizsgálatra különösen alkalmas a választott szövegtípus, hiszen **középfokon** a vizsgafordítás célja nem más, mint annak tesztelése, hogy a vizsgázó helyesen adja-e vissza a forrásszöveg információtartalmát. Felsőfokon ezzel szemben már komolyabb stiláris elvárások is fellépnek. A közölt információ-tartalom – amelynek részét képezik többek között a logikai relációk is, amelyek kifejezéséért és nyelvi jelöléséért a kohéziós eszközök is felelősek – pedig súlyosan sérülhet, amennyiben a vizsgázó helytelenül felelteti meg ezen eszközöket a magyar nyelvben. (Ezt a problémát részletesebben a 4. részben tárgyaljuk.)

3. A kohéziós eszközök elemzésének elméleti háttere

Mivel a dolgozat az angol forrásszövegben található kohéziós eszközök magyarban történő megfeleltetését vizsgálja, az elemzés az angol nyelv kohéziós eszközeiből indul ki és ezeket Halliday és Hasan (1976) és Halliday (1985) kohéziós taxonómiája alapján vizsgálja. Halliday és Hasan a kohéziós eszközök négy fő csoportját különíti el az angolban: (1) a referenciát, (2) a szubsztitúciót és ellipszist, (3) a kötőszavakat („conjunctions”) valamint (4) a lexikai kohéziót. Az elemzés során nyert eredmények könnyebb értelmezése érdekében az alábbiakban röviden áttekintjük a taxonómia legfontosabb elemeit. Az elemzés jellegéből – az angol és magyar szövegek, mint eltérő nyelvi rendszerek összevetéséből – fakadó problémák kezelését a következő részben tárgyaljuk részletesen.

3.1. Referencia

Halliday és Hasan (1976) három nyelvi eszközt különít el a referencia kifejezésére: (1) a személyes referencia („personals”), (2) a mutatószókat („demonstratives”) és (3) a hasonlítószókat („comparatives”).

(1) A személyes referencia alá tartoznak a személyes névmások (pl. *I, he*), a birtokos determinánsok (pl. *my, your*) és a birtokos névmások (pl. *mine, her*). Bár a rendszer egyszerűnek és világosnak tűnik, fontos megjegyezni azt, hogy csupán a harmadik személyű alakok utalnak anaforikusan vagy kataforikusan a szövegre, az első és második személyű alakok egy kommunikatív szituációban betöltött beszéd szerepre utalnak, kifelé mutatnak a szövegből, vagyis exoforikusak. A harmadik személyű semleges nemű személyes névmás, az *it*, ugyancsak kivételes helyzetben van, mivel utalhat egy tényre (ún. tényreferencia: „fact reference”), egy szövegrészre, de akár a teljes szövegre (ún. bővített referencia: „extended reference”). A *one, we, you, they* elemek az általánosított exoforikus referenciaelemek csoportjába tartoznak és mint ilyenek nem járulnak hozzá a szöveghohézióhoz (53).

(2) A mutatószók fő szerepe az, hogy közelséget vagy távolságot fejezzenek ki. Ez alól az angolban egy kivétel van, a *the* mutatónévmás, amely ilyen szempontból semleges és szemantikai szempontból nem szelektív. A *the* szó, amely eredetét tekintve a *that* szó rövid alakja (58), nem hordoz tartalmat, hanem azt mutatja meg, hogy melyik a konkrét elem. Halliday és Hasan különféle példákat hoznak exoforikus és endoforikus használatára, de azon megjegyzésük, mely szerint pragmatikus beszédben a *the* elsősorban exoforikus jelentéssel bír (73) arra enged következtetni, hogy elemzés során a *the* különféle értelmezési módjai külön figyelmet érdemelnek.

A szelektív mutatószók közé tartozik négy határozószó, amelyek vagy helyre (*here, there*) vagy időre (*now, then*) utalnak. Ezeket körülménymeghatározó („circumstantial”) határozószóknak nevezik. A szelektív nominális határozószók (*this, that, these, those*) főként anaforikus funkcióval rendelkeznek.

(3) A komparatív vagy hasonlító referencia lehet általános (deiktikus) és azonosságot (pl. *same*), hasonlóságot (pl. *such*) vagy különbözőséget kifejező (pl. *other*); lehet ezen kívül egyedi (nem deiktikus) és numeratív (pl. *more, so*) vagy epitetikus (összehasonlító jelzők). Az összehasonlító referenciára általában a legkevésbé jellemző az exoforikus jelleg, referenciával túlnyomó részt hasonló absztrakciós fokon van.

3.2. Szubsztitúció és ellipszis

Halliday (1985) szerint az ellipszis és a szubsztitúció valójában ugyanannak a kohéziós relációnak a két megnyilvánulási formája. A szubsztitúció egy elem (vagy bizonyos elemek) másikkal (vagy másikkal) történő behelyettesítését, az ellipszis pedig elemek kihagyását jelenti. Az angolban három kontextusban szerepelhet ellipszis vagy szubsztitúció: (1) főnév vagy főnévi csoport, (2) ige vagy igei csoport illetve (3) tagmondatok esetében. Halliday és Hasan (1976) ennek megfelelően a szubsztitúció három fő típusát különíti el: a főnévi vagy „nominális” (pl. *one, ones, same*), az igei vagy „verbális” (pl. *do*) és a tagmondat-helyettesítést (pl. *so, not*). A tagmondat-helyettesítés olyan szómások segítségével történik, amelyek a számontartandó tagmondatok tartalmát jelölik, nem felszíni alakjukat (de Beaugrande & Dressler 2000).

3.3. Kötőszavak

Halliday és Hasan (1976) szerint a kötőszavak fő feladata olyan nyelvi elemek összekapcsolása/„kötése”, amelyek a szövegben egymást követően jelennek meg, de nem köti őket össze egyéb szerkezeti eszköz (227). A hagyományos nyelv-tanokat követve minden kötést és minden kötőszót megkülönböztetés nélkül „konjunkciónak” neveznek. Értelmezésük szerint a kötőszavak akkor fejeznek ki kohéziós relációt amikor nem mondaton belüli kötőelemként szerepelnek, hanem mondatok között teremtenek kapcsolatot. Így Halliday és Hasan az alárendelő kötőszavakat („subordinators”) nem tekinti ilyen jellegű kötőelemeknek.

Halliday és Hasan négy fő kategóriára osztja a kohéziós kötések: (1) additív (pl. *and, furthermore, in other words*), (2) adverbatív (vagyis ellentétes, pl. *but*,

actually, on the contrary), (3) kauzális (vagyis ok-okozati, pl. *so, therefore, that being so*), illetve (4) temporális (vagyis időbeli viszonyt kifejező, pl. *then, finally, until then*) kötések. A négy fő kategórián belül további alkategóriákat is megkülönböztetnek (ezeket részletesebben lásd: Halliday & Hasan 1976).

Halliday és Hasan a kötéseket aszerint is csoportosítja, hogy külső vagy belső kapcsolatot alkotnak-e. Míg a külső kötések („external conjunctive relations”) külső jelenségek között teremtenek kapcsolatot, a belső kötések („internal conjunctive relations”) magából a kommunikációs szituációból fakadnak (240). Például az alábbi mondatok közül az (a) mondatpár esetében a kötőszó időbeli sorrendet jelöl a két cselekvés között, míg a (b) mondatpárnál szövegszervező funkciót tölt be (magyarra fordítva a mondat a következőt jelenti: *Nemcsak, hogy szörnyű napja volt, de még a szomszéd lánya is hangosan sírt, amikor pihenni akart.*)

(a) The neighbour's daughter fell. *Then* she started to cry.

(A szomszéd lánya elesett. *Ezután* sírva fakadt.)

(b) He had to deal with complaints. *Then* the neighbour's daughter wailed all night.

(Panaszokkal kellett foglalkoznia. *Aztán még* a szomszéd lány is sírt egész éjszaka.)

3.4. Lexikai kohézió

A lexikai kohézió elemzéséhez Hasan (1984) taxonómiáját vettük alapul, amely Halliday és Hasan 1976-os modelljének továbbfejlesztett, kibővített változata. A lexikai ismétlések átfogóbb elemzésének érdekében a rendszert kibővítettük Gutwinski (1976) ún. közeli ismétlés („near repetition”) kategóriájával, amelynek köszönhetően nem csupán a szó szerinti ismétlést, hanem az adott szótő inflexióis vagy derivációs variánsának megjelenését is ismétlésként kategorizálhattuk. Az 1. táblázat foglalja össze a két taxonómia fő elemeit.

1. táblázat

A lexikai kohézió eszközei

Gutwinski (1976)	Hasan (1984)
1. Formai ismétlés (Formal repetition)	1. Egyszerű ismétlés
2. Közeli ismétlés (Near repetition)	
2a. Azonos tő	
2b. Szinoníma	2. Szinoníma
	3. Antoníma
2c. Hiponíma	4. Hiponíma
	5. Meroníma
3. Kollokációk	6. Eseti kapcsolat („Instantial relations”)

Mint azt az 1. táblázat is mutatja, bizonyos kohéziós eszközök (formai/egyszerű ismétlés, szinoníma, hiponíma) mindkét taxonómiában megjelennek, vannak azonban olyanok, amelyek csupán az egyikben. Az elemzés során azon eszközöket vizsgáltuk, amelyek általános lexikai relációkat fednek és szemantikailag világosan definiáltak. Ezért tekintünk el az elemzésben a hiponímák vizsgálatától, amelyek bizonyos esetekben szinonimaként is értelmezhetőek (pl. az angolban a *desk-íróasztal* és a *table-asztal* viszonya) és ezáltal gyengítik az elemzés megbízhatóságát. Ez az oka annak, hogy bizonyos taxonómiák (pl. Halliday és Hasan 1976) együtt kezelik a két kategóriát. A másik kategória, amit kizártunk az elemzésből Hasan (1984) ún. eseti kapcsolat („instantial relation”) kategóriája, amely nem általános lexikai relációkat, hanem szöveg alapú relációkat fednek (vagyis olyan két lexikai elem közötti kapcsolatra utalnak, amelyek csupán a szöveggörnyezet révén kapcsolódnak össze: pl. a *kutya* neve *Toto*). Így végül az elemzésben a következő lexikai relációkat vizsgáltuk: egyszerű ismétlés, közeli ismétlés (ismétlés inflexiók vagy derivációs váltással), szinoníma, antoníma és meroníma. A 2. táblázat tartalmazza ezen relációk rövid definícióját példákkal.

2. táblázat

Az elemzésben vizsgált lexikai kohéziós eszközök definíciói példákkal illusztrálva

A lexikai kohézió típusa	Definíció	Példák a szövegekből (angol és magyar)
Egyszerű ismétlés	A szó ugyanabban a formában történő megismétlése a szövegben.	<i>néha – néha</i> <i>year – year</i>
Közeli ismétlés	Ugyanazon szótó megismétlése, de inflexiók vagy derivációs váltással.	<i>hibák – hibázás</i> <i>successes – succeed</i>
Szinoníma	A szó szinonímája ismétlődik.	<i>értésültem – megtudtam</i> <i>lecture – speech</i>
Antoníma	A szó ellentettje ismétlődik.	<i>siker – kudarc</i> <i>good – bad</i>
Meroníma	A két lexikai elem rész-egész viszonyban áll.	<i>autó – kormány</i> <i>coat – button</i>

4. Az vizsgálat menete

4.1. A szövegek

A vizsgázói fordításokat kutatási célra az ITK ORIGO vizsgaközpont bocsátotta rendelkezésünkre. A fordítás mint vizsgafeladat hosszú hagyományokra tekint vissza, évtizedek óta az írásbeli vizsga kezdetben meghatározó, az 1991-es vizsgareform óta a korábbinál kevésbé hangsúlyos vizsgafeladata közép- és felsőfokon. A vizsgázói populációt középfokon mintegy 80%-ban a középiskolás korosztály teszi ki.

Az elemzett szövegek három csoportba sorolhatóak: (1) a **forrásszöveg** (eredeti angol szöveg: OE), amely autentikus újságcikk, a *Guardian* című angol lapban jelent meg (1999. december 27.), (2) a **fordítási kulcs** (kulcsfordítás: HTK) és (3) az öt **vizsgázói fordítás** (kettő közülük megfelelt a vizsgán, azaz megkapta a megfeleléshez szükséges 60%-ot, három fordítás pedig nem felelt meg, a 60%-os teljesítmény alatt maradt). Valamennyi vizsgázói fordítást ugyanaz a javító tanár (vizsgáztató) javította.

A vizsgafeladathoz készített **fordítási kulcsot** első lépésben a feladat készítője készíti el, a feladatot a reszortfelelős bírálja el, majd pretesztelés után bizottsági döntés hagyja jóvá. Az írásbeli dolgozatok javítását mindig team értekezlet előzi meg, amelynek feladata a javítók javításának és értékelésének standardizálása, valamint a javítási kulcs bővítése és véglegesítése. A javítók értékelésének minél nagyobb megbízhatósága érdekében tehát a javító tanár fordítási kulcsot kap, a javítás szempontjait egyeztető team-értekezleten kell részt vennie, a team-értekezletre éles dolgozatok próbajavításával készül fel, majd javítás közben a team-értekezlet által elfogadott javítási és értékelési kulcs útmutatásait kell követnie. (A javítási kulcs a konkrét vizsgafeladat típushibáit tartalmazza, amelyet a team-vezető készít el a team-értekezletre, és a team-értekezlet módosíthatja és véglegesíti a team-vezető által javasolt hibapontokat.) A javító tanár javítását és értékelését szűrőpróbaszerűen ellenőrzik a team-vezetők és az alelnök. A mintában szereplő vizsgadolgozatokat az ITK vizsgáztatója, belső munkatársa javította, aki több mint 15 éves tapasztalattal rendelkezik a vizsgadolgozatok javításában.

A javítási kulcs célja, hogy a javító tanárok az esetleges félreértések elkerülése végett a szöveg pontos fordítását kapják kézhez. A fordítási kulcs soha nem a vizsgáztatók fordítási készségét tükrözi, tehát nem tekinthető hivatásos fordító által készített, természetes fordításnak. Sokkal inkább egy olyan elképzelt, szimulált pontos fordítása a forrásszövegnek, amelyre a feladatot hibátlanul megoldó középfokú tudással rendelkező vizsgázó képes lehet, azaz inkább 'munkafordításnak' tekinthető.

A mintában szereplő **vizsgadolgozatokat** a javító tanár választotta ki véletlenszerűen az általa javított több mint 200 dolgozathoz, úgy, hogy jól megfelelt és nem megfelelt megoldások szerepeljenek közöttük.

4.2. A vizsgafordítások értékelésének alapelvei

A jól megfelelt – nem felelt meg megkülönböztetés kritériuma abból következik, hogy a vizsgabizottság hogyan határozza meg a fordítási kompetenciát, mint fogalmat, illetve annak a középfokú nyelvtanulótól elvárható szintjét. A vizsgabizottság a fordítást a közvetítési készség fogalma alá tartozónak tekinti, annak egyik válfajaként kezeli. A fordítás célja a forrásszöveg által tartalmazott **információ visszaadása** információs hiba, melléfordítás vagy kihagyás nélkül, tehát a fordított szöveg nem tartalmazhat a fordításból eredő információs hibát vagy információvesztést. A fordítást mint közvetítési feladatot elsősorban 'információ centrikusan' fogja fel, valószínűleg a kommunikatív nyelvoktatás hatására, így középfokon mindaddig, amíg információ nem módosul, még megenge-

dettek a stílushibák, magyartalannak hangzó szövegek, és fordítási stratégiák olyan nyilvánvaló hiánya, amelyek felsőfokú fordításban már nem elfogadhatóak.

Fordítási hibának számít, ha az információ fordítás közben elvész, vagy módosul. Így tehát az értékelési rendszer is pontlevonó jellegű, amely hibatípusokat állapít meg a hibák jellegének kategorizálása alapján, és a pontszámok a maximálisan adható pontból kerülnek levonásra. Bár látszatra a javítás a hibapontok levonásából és számolásából álló mechanikus feladatnak tűnik, a javító tanár valójában mindig döntést hoz, amikor a javítási kulcsban nem szereplő hiba esetében a megfelelő kategória mellett dönt, azaz a hibatipológiát alkalmazza. A hibák nagy részét teszik ki a több száz dolgozat javítása közben felmerülő olyan jellegű egyedi hibák, amelyekkel kapcsolatban a team-értekezlet a dolgok természetéből következően nem foglalkozhatott állást.

4.3. Az értékelés menete

A fordítási feladtnál a maximálisan adható pontszám 25 pont. A hibapontok közvetlenül az adható maximális pontszámból kerülnek levonásra. A hibák három csoportba sorolhatóak: (a) –3 pontos, **súlyos** értelemzavaró hiba, (b) –2 pontos, **komoly** hiba, (c) –1 pontos, **kisebb**, nem értelemzavaró hiba. A fordítási feladatban való megfeleléshez 15 pont, azaz a pontok 60%-a szükséges.

Elvileg és a gyakorlatban is, mind a három csoportba tartozó hiba lehet szövegszintű globális, grammatikai vagy lexikai hiba, súlyosságuk attól függ, hogy mennyire torzítják el az eredeti jelentést. A hibatipológiában megadottaktól egyetlen esetben lehet eltérni, ha maga a team-értekezlet együttesen dönt a konkrét feladatban előforduló olyan típushibával kapcsolatban, amely típushiba a dolgozatok próbajavítása során a vártnál lényegesen nagyobb számban okozott váratlan fordítási nehézséget a vizsgázóknak. Mintaszövegünk esetén ilyen döntés született a „*the number of women who have made it to the boardroom*” szövegrész esetén, amely vizsgázói típushibája: „*a tanácsteremben levő nők*” fordítás a hibatipológia szerint középfolon is legalább –2p, viszont a team-értekezlet döntése szerint a kifejezés nehezen szótárazható jellegére tekintettel csak –1 pontot vontunk le).

A hibatipológiában a következő általános elvek irányadóak (a felsorolt példák nem jelentenek teljes körű taxonómiát):

(a) –3 pontos hiba:

globális hiba:

1. semminemű jelentésbeli összefüggés sincs a forrásszöveg és a fordított szöveg között (egy gépelt sornyi terjedelmű teljes félrefordítás)
2. fontos szövegrész fordítatlanul marad (rövidebb, mint egy gépelt sor terjedelemben)

grammatikai hiba:

(leggyakrabban abból adódik, ha a mellékmondatok szakaszhatárait nem ismerik fel a vizsgázók)

1. a mondat/mellékmondat alanyát nem ismeri fel a vizsgázó,
2. a mondat/mellékmondat állítmányát nem ismeri fel a vizsgázó, vagy nem

létező állítmányt illeszt be a mondatba, ezzel megváltoztatva az alany és állítmány viszonyát

3. szófajtévesztés

lexikai hiba:

1. többjelentésű szó teljesen más jelentését választja a vizsgázó,
2. félreolvasás miatt teljesen eltérő jelentésű szót alkalmaz, amely alapvetően megváltoztatja a szó vagy mondat értelmét

(b) –2 pontos hiba:

globális hiba:

- a) olyan félrefordítás, amely a szöveg vagy mondat egészének értelmét nem alapvetően változtatja meg, de lényegesen módosítja
- b) egy kifejezés vagy rövid terjedelmű állítás fordítatlan marad

grammatikai hiba:

(általában a mondat/mellékmondat terjedelmén belül maradó hiba)

- a) az igeidő módosul (amennyiben nem olyan információt érint, amely meghatározó a szöveg egésze szempontjából)

lexikai hiba:

- a) jelentésmódosulást előidéző rossz szóhasználat (tipikusan előforduló hiba a kötőszavak rossz fordítása, amely így módosítja az adott mellékmondatok közötti logikai relációt)

(c) –1 pontos hiba:

globális hiba:

- a) egy szó kimarad a fordításból
- b) az eredeti szöveg általános alanyát magyarra tegezéssel fordítja a vizsgázó

grammatikai hiba:

- a) egyes morfológiai hibák: pl. a főnevek egyes vagy többes számának rossz fordítása, amennyiben nem idéz elő jelentős információ módosulást a szöveg egésze szempontjából

lexikai hiba:

- a) számok, mértékegységek rossz fordítása
- b) olyan szóhasználati hiba, amely valamelyest módosítja a jelentést, az eredeti jelentéshez hozzáad, vagy elvesz belőle, de az állítás értelmét nem módosítja, pl. az eredeti szóhasználat intenzitását nem visszaadó szinonima választás

A hibaértékelés alapján a vizsgálat során az eredeti angol szöveg és a kulcsfordítás mellett a következő vizsgafordításokat elemeztük:

Magas pontszámot elért fordítások:	T1+ fordítás: 20 pont
	T2+ fordítás: 18 pont
Alacsony pontszámot elért fordítások:	T3 - fordítás: 8 pont
	T4 - fordítás: 0 pont
	T5 - fordítás: 0 pont

5. A szövegkohézió elemzésének menete

5.1. Az elemzés megbízhatóságának biztosítása

Az elemzés standardizálásának és megbízhatóságának biztosítása érdekében minden szöveget két kutató először egymástól függetlenül elemzett. Ezt követően összevetették kódolásuk eredményét és a vitás kérdéseket megbeszélték, ily módon véglegesítve döntésüket.

Mint korábban említettük, az elemzés során – fordításokról lévén szó – az angol kohéziós eszközök magyarban történő megfeleltetését vizsgáljuk, ezért kiindulópontunkat az angol szövegben található kohéziós eszközök alkotják. A szöveg természete (fordítás) illetve a kétnyelvű vizsgálat (az angol szövegkohéziós eszközök megfeleltetése a magyarban) miatt azonban – bizonyos nyelvi elemek esetében – **elméleti és módszertani kérdések** merültek fel az elemzés során. A jelen dolgozatnak nem célja ezen kérdések elméleti megválaszolása, hiszen ezek mindegyike egy-egy külön dolgozat tárgyát képezhetné. Az elemzés standardizálása és a megbízhatóság növelése érdekében azonban ezeket a problémákat egységesen kezeltük. Ezen ún. elemzésmódszertani döntéseket a következőkben ismertetjük.

A **referenciaelemzés** az angol és a magyar nyelv jelentősen eltérő természete miatt számos problémát vetett fel, amelyeket a következőképpen kezelünk:

1. Gyakran előfordul, hogy egy referenciaelemnek több megfelelője van a magyar szövegben, de ezeket az elemzés során csupán egyszer számoltuk:

1.1. Mivel az angolban nincs teljes igeragozási paradigma, elkerülhetetlen a személyes névmás kitétele. Ezzel szemben a magyarban az igeragozás jelöli a személyt és a számot, sőt utalhat (tárgyas ragozás esetén) a tárgyra is. Ezért a személyes névmást a magyar általában nem teszi ki. Ha mégis kiteszi, vagy ha több ige is követi az alanyt, előfordulhat dupla vagy többszörös jelölés. Ezt illusztrálja a következő példa: „*As long as you learn and grow...*” = „Amíg tanulsz, és fejlődsz...”, „*I'd won...*” = én kaptam

1.2. Ahol az angol szövegben birtokos névmás áll, a magyar az annak megfelelő birtokos személyjelet használja, határozott névelővel. Pl. „*I have learnt (...) from my successes*” = „a sikereimből”

1.3. Ehhez hasonlóan, amikor az angolban a *that* vonatkozó névmás határozott névelővel együtt jelenik meg, a magyar fordításba egy plussz ‘*az*’ kerül. Pl. ‘*that's the way...*’ = ‘ez az a ...’

2. Az eredeti angol szövegben az általánosított exoforikus referenciát a *you* személyes névmás fejezi ki, míg a magyarban ennek a használata nem helyes (lásd a *you* helytelen fordítását a fenti példában). Helyette az *ember* (man) szó használatos. Így a határozott névelőt a személyes névmásnak megfelelő referenciaelemként számoltuk.

3. Amikor az angol szövegben nem, csupán a magyarban használtak határozott névelőt, akkor ezt nem vettük bele az elemzésbe. Pl. *business bosses* = a főnökök.

4. Az angol *as long as* kifejezést nem összehasonlító („comparative”) refe-

renciának kategorizáltuk, ha jelentését tekintve inkább időre utal, mint pl. az *amíg* (*while*).

5. Mivel Halliday és Hasan taxonómiáját követtük, az elemzés során csak azokat az elemeket számoltuk meg, amelyeket a taxonómia tartalmaz. A magyar nyelv kohéziós eszközei közül (amelyek több ponton eltérnek az angol kohéziós rendszertől – a részletekkel kapcsolatban lásd Szikszainé, 1999) azokat, amelyek ebben nincsenek benne – mint például a *who* vonatkozó névmás – kihagytuk az elemzésből.

6. Nem vettük bele az elemzésbe azon referenciaelemeket sem, amelyek félrefordításnak köszönhetően kerültek bele a szövegbe (vagyis torzították a jelentést): Pl. „*we still have...*” ≠ „*megtenniük...*”

7. Bizonyos szerkezeteknél a magyar az alanyt tárgyi pozícióba teszi (ilyenkor az alany a cselekvés elszenvetője) és ezáltal implicitté válik a referenciaelem. Ilyenkor ezt nem tudtuk beleszámolni. Pl. „*I was surprised...*” = „...lepett meg” (sg. surprises so. [Acc.])

A **kötőszavak elemzése** kapcsán már korábban említettük, hogy Halliday és Hasan rendszere csupán a mondatok közötti relációkat vizsgálja és figyelmen kívül hagyja a kötőszavak mondaton belüli szerepét (1976: 9). A jelen vizsgálatban a mondaton belüli kötőszavakat is elemeztük, kivéve, ha azok két szót kötöttek össze (pl. *learn and grow*/ 11). Erre azért volt szükség, mert nem mindig estek egybe az eredeti angol szöveg és a magyar fordítások mondathatárai (előfordult pl., hogy ami az eredeti szövegben egy mondat volt, a magyarban két külön mondatot alkotott).

- *Eredeti angol szöveg:*

10. mondat: Ahhoz, hogy az ember sikeres legyen, kockáztatni kell, [és] aki kockáztat, azt kudarcok is érik.

- *T1+ vizsgázói fordítás:*

11. mondat: Hogy sikeres légy, ahhoz meg kell ragadnod a lehetőséget.

12. mondat: És ha ezt teszed, akkor hibákat fogsz véteni.

A **lexikai kohézió elemzése** során a szöveg egészét vettük figyelembe és az azon belül kialakuló lexikai kohéziós kapcsolatokon túl a kohézív láncokat („cohesive chains”, az elemzés részletes módszertani leírásával kapcsolatban lásd: Hasan, 1984) vizsgáltuk. Más szóval, a lexikai relációkat nemcsak az egymást követő mondatokban, hanem szövegszinten is vizsgáltuk.

A lexikai relációk számszerűsítésekor érdekes volt megfigyelni azt, hogy bizonyos szavak nem csupán egy kapcsolatot teremtenek, hanem több szóval is alkotnak lexikai relációt. Ilyen esetekben minden ilyen relációt megszámloltunk. Például, a *kudarcc* szó (10. mondat) a 9. mondatban levő *kudarcc* szónak egyszerű ismétlése, de ugyanakkor a 7. mondatban álló *siker* szónak az ellentéte.

5.2. Mintaelemzés

A következőkben az elemzést, a kohéziós eszközök kódolásának módját mutatjuk be az eredeti angol szöveg és a kulcsfordítás egy részletében (a második bekezdésben).

5.2.1. Referenciaelemzés

A referenciaelemek elemzésében a (→) nyíl kataforikus referenciára utal, a (←) nyíl anaforikus referenciára, a (↑) nyíl pedig exophorikus referenciára.

1. ábra

Referenciaelemzés az eredeti angol szövegben

As the year went on, I began to realise the number of women who made it to the boardroom is still very small. I believe women are having success in business but we still have a tremendous way to go. I think we have fear of failure, but it's good to make mistakes. Over the years, I have learnt more from them than from my successes. To succeed, you have to take the chances and if you do that you will have failures. As long as you learn and grow from your mistakes, they are not bad things.

2. ábra

Referenciaelemzés a kulcsfordításban

(6) Ahogy telt az idő, kezdtem rájönni, hogy még mindig igen kicsi azoknak a nőknek a száma, akik bejutottak a vezetőségbe.
 (7) Elhiszem m, hogy a nőknek vannak sikereik az üzleti életben, de még mindig iszonyú nagy út áll előttük. (8) Azt hiszem m, hogy félünk a kudarctól, de jó dolog hibázni. (9) Az évek során sokkal többet tanultam a kudarcaim**ból**, mint a sikereim**ből**. (10) Ahhoz, hogy az ember sikeres legyen,

kockáztatni kell, aki kockáztat azt kudarcok is érik.

(11) Amíg az ember tanul és épül a hibáiból, a hiba nem rossz.

5.2.2. A szubsztitúció és az ellipszis elemzése

A mintaelemzés azon mondatokat emeli ki a forrásszövegből, amelyekben szubsztitúció vagy ellipszis található. Az összesen 13 mondatból csupán 5 ilyen mondat van. Az elemzés azt mutatja, hogy a magyar kulcsfordítás az eredeti szöveget követi ezen kohéziós eszközök használatát tekintve. Ez alól csak a 10. mondat képez kivételt, amelynél a magyar fordítás nem tartalmaz szubsztitúciót. A *kockáztatni* szót nem helyettesíti mással, hanem megismétli.

3. ábra
Szubsztitúció- és ellipsziselemzés
az eredeti angol szövegben és a kulcsfordításban

5. mondat:

The organisers would often tempt me with:

'We've never had a woman speaker, you'd

be our first

E:n

'woman speaker'

A szervezők sokszor azzal csábítgatnak,

hogy 'sosem volt még női előadónk, ön

lenne az első'

E:n

'női előadó'

7. mondat:

I believe women are having success in

business but we still have a tremendous

way to go

E:c

'to make it to the boardroom'

Elhiszem, hogy a nőknek vannak sikereik
az üzleti életben, de még mindig iszonyú
nagy út áll előttük

E:c

'–amíg bejutnak a
vezetőségbe'

10. mondat:

To succeed , you have to take chances

E:n

'in business'

And if you do that, you will have failures.

S:v

'take chances'

Ahhoz, hogy az ember sikeres legyen

E:n

'az üzleti életben'

kockáztatni kell, aki kockáztat, azt
kudarckok is érik.

∅

13. mondat:

I said in my acceptance speech that
business bosses must sometimes be
terrifying because that's the way you
have to be.

S:a

'terrifying'

A díjátadáskor elmondtam a
beszédemben, hogy a főnökök néha
bizony retteneteseek, mert néha ilyennek
kell lenniük.

S:a

'rettenetesnek'

5.2.3. A kötőszavak elemzése

Párhuzamos összevetés módszerével elemeztük a kötőszavakat is. Táblázatban tüntettük fel a fordításokban megjelenő kötőszavakat, párhuzamosan a forrás-szövegben található megfelelőikkel. A 4. és 5. ábrában szereplő számok a mondatokat jelölik.

4. ábra

Kötőszavak elemzése az eredeti angol szövegben

6. As the year went on, I began to realise the number of women who have made it to the boardroom is still very small.
7. I believe women are having success in business but we still have a tremendous way to go.
8. I think we have fear of failure, but it's good to make mistakes.
9. Over the years, I have learnt more from them than from my successes.
10. To succeed, you have to take the chances and if you do that you will have failures.
11. As long as you learn and grow from your mistakes, they are not bad things.

A bekezdés hat mondatából háromban találunk kapcsolatos kötőszavakat (*but*, *and*), és kettőben alárendelő kötőszavakat (*as*, *as long as*). A 11. mondatban az *and* kötőszót nem vettük bele az elemzésbe, mert csak két szót kötött össze egy tagmondaton belül (lásd elemzésmódszertani döntések: 4.3.1.).

5. ábra

Kötőszavak elemzése a kulcsfordításban

6. Ahogy telt az idő, kezdtem rájőnni, hogy még mindig igen kicsi azoknak a nőknek a száma, akik bejutottak a vezetésébe.
7. Elhiszem, hogy a nőknek vannak sikereik az üzleti életben, de még mindig iszonyú nagy út áll előttünk.
8. Azt hiszem, hogy félünk a kudarctól, de jó dolog hibázni.
9. Az évek során sokkal többet tanultam a kudarcaimból, mint a sikereimből.
10. Ahhoz, hogy az ember sikeres legyen, kockáztatni kell, [és] aki kockáztat, azt kudarckok is érik.
11. Amíg az ember tanul és épül a hibáiból, a hiba nem lehet rossz.

A forrásszöveggel ellentétben a kulcsfordítás a 10. mondatban nem jelöli a kötőszót. A két ellentétes kötőszót a magyar megfelelőjével, a *de* kötőszóval fordították, és a két alárendelő kötőszót *ahogy* illetve *amíg*-nek.

Az angol és a magyar bekezdés elemzése érdekes különbségre hívja fel a figyelmet a két nyelv viselkedésével kapcsolatban. A magyar szöveg látszólag burkoltan, nem nyelvi eszközzel jelöl bizonyos logikai kapcsolatokat, míg az angol előszeretettel jelöli a logikai relációkat nyelvi eszközökkel is.

5.2.4. A lexikai kohézió elemzése

A lexikai kohézió kódolásakor a következő jelöléseket alkalmaztuk: egyszerű ismétlés (R), szinoníma (S), antoníma (A), meroníma (M) és közeli ismétlés (NR). Az ismétlések egy része korábbi vagy későbbi bekezdésekre utal, amelyek a mintalemezés nem tartalmaz.

6. ábra

A lexikai kohézió elemzése az eredeti angol szövegben

(6) As the year (R) went on, I began to realise the number of women (R, M) who have made it to the boardroom is still very small. (7) I believe women (R) are having success (R, A) in business (R) but we still have a tremendous way to go. (8) I think we have fear of failure (S, R, A), but it's good (A) to make mistakes (R). (9) Over the years (R), I have learnt (R) more from them than from my successes (NR, R, A). (10) To succeed (NR), you have to take the chances and if you do that you will have failures (A, R). (11) As long as you learn (R) and grow from your mistakes (S, R), they are not bad (A) things.

7. ábra

A lexikai kohézió elemzése a kulcsfordításban

[6] Ahogy telt az idő, kezdtem rájönni, hogy még mindig igen kicsi azoknak a nőknek (R) a száma, akik bejutottak a vezetőségbe. [7] Elhíszem (R), hogy a nőknek (R) vannak sikereik (R, A) az üzleti életben (NR), de még mindig iszonyú nagy út áll előttünk. [8] Azt hiszem (R), hogy félünk a kudarctól (R,A), de jó (A) dolog hibázni (NR). [9] Az évek (R) során sokkal többet tanultam (R) a kudarcaimból (R, A), mint a sikereimből (R, A). [10] Ahhoz, hogy az ember (R) sikeres (A, NR) legyen, kockáztatni (R) kell, aki kockáztat (R), azt kudarcok (R) is érik. [11] Amíg az ember (R) tanul (R) és épül a hibáiból (NR), a hiba (NR) nem rossz (A).

6. Az elemzés eredményei

6.1. A referenciaelemzés eredményei

A 3. táblázat alapján úgy tűnhet, mintha az angol több személyes referenciaelemet használna, mint a magyar. Ez azonban elhamarkodott következtetés volna, hiszen – ahogy azt az elemzésmódszertani döntések között már jeleztük – nem az összes magyar referenciaelemet vettük figyelembe, hanem csupán azokat, amelyeknek van az angol szövegben megfelelője. A személyes referenciát kifejező nyelvi eszközök száma a magyarban valójában jóval magasabb, mint amit a táblázat mutat a többszörös referenciahasználat miatt (lásd elemzésmódszertani döntések 1.1.).

A személyes referencia eloszlása a magyar szövegekben változatos képet mutat. A kulcsfordítás (HTK) tartalmazza a legkevesebb ilyen elemet. Ennek egyik lehetséges magyarázata az, hogy gyakorlottabb fordítók kerülnek a túl sok utalást és csökkenteni tudják a redundanciát, amelyet például az okozhat, ha egyszerre tesz ki a személyes névmást és a személyjelet. Az azonban, hogy a legjobb és a legrosszabb vizsgafordítás szinte pontosan ugyanannyi személyes referenciát tartalmaz (T1+: 30; T5-: 29) arra enged következtetni, hogy a referenciaelemek ezen típusa nem feltétlenül képes kimutatni minőségbeli különbségeket fordítások között. Ezt okozhatja egyrészt az, hogy grammatikai elemekről lévén szó, még ha a vizsgázók helyesen át is ültetik őket a magyarba, az esetleges lexikai hibák (pl. idiómák félfordítása) komolyabb torzulást idézhet-

nek elő a szövegben. A másik lehetséges ok pedig lehet az, hogy nem az összes referenciaelemet vizsgáltuk a magyarban – a magyar rendszer mind morfológiailag mind pedig strukturálisan eltér (részletesen lásd Szikszainé, 1999) –, hanem csak az angol elemek magyar megfelelőit.

3. táblázat
A referenciaelemzés eredményei szövegenként és mondatonként

M O	Személyes referencia („personals”)							Mutatószók („demonstratives”)							Hasonlítószók („comparatives”)						
	O	H	T1	T2	T3	T4	T5	O	H	T1	T2	T3	T4	T5	O	H	T1	T2	T3	T4	T5
N D A T	E	K	+	+	-	-	-	E	K	+	+	-	-	-	E	K	+	+	-	-	-
1	0	0	0	0	0	0	0	2	1	1	1	1	1	1							
2	4	3	5	3	3	3	4	1	1	1	1	1	1	0	1		1	1	1	1	1
3	3	3	3	3	3	2	3	1	1	1	1	1	1	1							
4	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0							
5	4	2	3	2	4	2	4	1	2	1	1	1	1	1							
6	2	1	1	1	1	1	1	3	3	2	3	2	2	3							
7	2	2	2	1	1	2	1	0	0	0	0	0	0	0							
8	3	2	2	2	3	1	2	0	0	1	0	0	0	1							
9	3	3	2	3	3	3	4	1	1	1	1	0	1	0	2	2	2	2	2	2	2
10	3	0	3	3	-	2	2	2	3	2	1	-	2	1							
11	3	1	2	3	1	2	2	0	1	1	0	0	1	1							
12	3	1	3	3	1	3	3	0	1	0	1	0	0	1							
13	3	3	2	2	2	3	3	2	0	3	2	2	2	2	1						
Σ	35	23	30	28	24	26	29	13	14	14	12	8	12	12	3	3	3	3	3	3	3

Rövidítések: OE = eredeti angol szöveg (original English text); HTK = magyar nyelvű kulcsfordítás (Hungarian translation key); T1+, T2+ = magas pontszámot elért magyar vizsgafordítások; T3-, T4-, T5- = alacsony pontszámot elért magyar vizsgafordítások

4. táblázat
Referenciaelemek előfordulásának összesítése szövegenként

	OE	HTK	T1+	T2+	T3-	T4-	T5-
Személyes ref.	35	23	30	28	24	26	29
Mutatószók	13	14	14	12	8	12	12
Hasonlítószók	3	3	3	3	3	3	3
Összesen:	51	40	47	43	35	41	44

A személyes referencia használatához hasonlóan a **mutatószók** terén sem látszik jelentős eltérés ezekben a szövegekben: sem a kulcsfordítás, sem pedig a magas illetve alacsony pontszámot elért vizsgafordítások nem különböznek jelentősen e tekintetben. Kontrasztív szempontból a számok csak egy helyen mutatnak eltérést, bár ez is félrevezető lehet. Ha csak a magyar szövegeket vizsgáljuk – és nem csupán az angolnak megfelelő elemeket – akkor a mutatószók (esetragokkal ellátva: pl. *azon, azoknak*) száma magasnak tűnik, magasabbnak, mint az angolban (lásd 4. táblázat).

A **hasonlítószók** száma homogén képet mutat, az elemek száma ugyanannyi minden vizsgált szövegtípusban. Ez nem meglepő eredmény, hiszen az összehasonlítás viszonylag egyszerű logikai műveletnek számít, amelyet a középfokú vizsgázók is könnyedén oldanak meg.

6.2. A szubsztitúció- és ellipsziselemzés eredményei

Mint azt a 5. táblázat mutatja, a két magas pontszámot elért vizsgafordítás (T1+ és T2+) a 13. mondat (S13) kivételével mindenhol végrehajtja a szükséges műveletet. Az alacsony pontszámot elért fordítások esetében azonban nem mindig ilyen sikeres az ellipszis és a szubsztitúció megfeleltetése a magyarban. Bár a T4- szövegben háromszor helyesen szerepel a szubsztitúció és az ellipszis, a T3- szövegben ez már csak két esetben van így és a T5- szövegben pedig a vizsgázó egyáltalán nem képes helyesen alkalmazni ezeket a kohéziós eszközöket.

5. táblázat

A szubsztitúció- és ellipsziselemzés eredményei a vizsgafordításokban

	Vizsgafordítások				
	Magas pontszámú	→	→	→	Alacsony pontszámú
Eredeti angol szöveg / Magyar szöveg (kulcsfordítás)	T1+	T2+	T3-	T4-	T5-
S5 Woman speaker női előadó	✓	✓	✓	✓	×
S7 to make it to the board-room Amíg bejutnak a vezetőségbe	✓	✓	✓	×	×
S10 in business take chances Az üzleti életben ∅	✓ ✓	✓ ✓	×	×	×
S13 terrifying rettenetesnek	×	×	×	✓	×
	4/5	4/5	2/5	3/5	0/5

Rövidítés: S = mondat (sentence)

A T5- kivételével mindegyik fordítás megfelelően adja vissza az 5. mondatot (S5). Ez azt mutatja, hogy ez az ellipsziszfajta nem okoz nehézséget a vizsgázók számára, még középfokon sem. Azok a vizsgázók is sikeresen adják vissza magyarul, akik amúgy egészében gyenge fordítást produkáltak. Ez a mondat tehát túl könnyű, nem tükrözi a fordítások közötti minőségi különbségeket.

A 7. mondatban (S7) szereplő ellipszist az ötből csak három vizsgázó adta vissza helyesen magyarul: a két magas pontszámot elért fordításban és az egyik alacsony pontszámot elért fordításban szerepel helyesen. Az, hogy a másik két gyenge fordítás sikertelenül adja vissza, arra enged következtetni, hogy ez a mondat jobban elkülöníti a sikeres és kevésbé sikeres fordításokat, mint az 5. mondat. Mivel ezen esetben tagmondat-ellipsziszről van szó, elképzelhető, hogy magasabb szintű nyelvtudás kell ahhoz, hogy az ilyet tartalmazó mondatok információtartalmát a vizsgázók helyesen adják vissza.

A 10. mondat (S10) tűnik tesztelési szempontból a legideálisabbnak. Mindkét elemet helyesen adja vissza a két sikeres fordítás, míg a gyenge fordításokban szinte mindegyik esetben hibásak. Megintcsak a T4- szövegben szerepel helyesen az egyik elem, nevezetesen az igei csoport helyettesítése. Úgy tűnik ennek alapján, hogy magasabb szintű nyelvtudás szükséges középfokon egy olyan szövegrész megértéséhez és helyes fordításához, ahol a főnévi csoport hiányzik. A behelyettesített igei csoportot lehet, hogy könnyebb megérteni és lefordítani, bár a demonstratív ige hiányában a *that* beillesztése megértési nehézségeket okozhat a gyengébb vizsgázók számára.

Az, hogy az öt vizsgafordításból négyben helytelenül szerepel a 13. mondat, arra enged következtetni, hogy ez a mondat – és a benne szereplő szubsztitúció magyarban történő megfeleltetése – túl nehéz a középfokú nyelvvizsgán. Érdekes azonban, hogy a T4- fordítás ezt a mondatot is helyesen adja vissza. Tesztelési szempontból érdemes volna újra megvizsgálni a vizsgázó többi fordítói megoldását a szövegben, hogy valóban ilyen alacsony pontszámot érdemel-e, vagy csak túl szigorúan értékelték a vizsgáztatók a teljesítményét. Ellenkező esetben ugyanis ez a szöveg megkérdőjelezi a szubsztitúció és az ellipszis minőségjelző szerepét.

A vizsgált szöveg a narratív szövegek kategóriájába tartozik és mint ilyen nem tartalmaz sok ellipszist és szubsztitúciót. A narratív szövegek írói könnyedén ki tudják fejezni a szemantikai relációkat, így nem gyakori ezekben a szövegekben ennek a kohéziós eszköznek a használata. Gyakoribbnak mondhatóak dialógusokban, ahol a beszélők előszeretettel hagynak ki minden olyan elemet, amely nem feltétlenül szükséges az információátadáshoz. Dialógusokban megdő a kontextusból fakadó információk jelentősége is az üzenet megfelelő szintű átadásában.

Vizsgaszituációban hátrányos helyzetbe kerülnének a vizsgázók azáltal, ha sok információt kellene maguknak pótolni. A vizsgáztatók számára is nehéz helyzetet teremtené, hiszen nem tenné lehetővé a vizsgázók nyelvtudásának megbízható összevetését. Ezért olyan szövegekkel érdemes dolgozni, amelyek megértése és lefordítása kevés háttérinformációt igényel. Ez az oka annak, hogy a túl sok szubsztitúciót és ellipszist tartalmazó szöveg vizsgálatunk eredményei

alapján nem igazán tekinthető megbízható mérési/tesztelési eszköznek, különösen nem középfokon.

Mint említettük, középfokon a vizsgafordítás célja annak megállapítása, hogy a vizsgázó mennyire képes a strukturális ekvivalencia megteremtésére a forrás- és a célnyelvi szöveg között. Widdowson (1985) éppen ezért kritizálja a fordítást mint mérési eszközt, mivel a nyelvtanulóknak azt a képzetet keltheti, hogy létezik tökéletes jelentésbeli ekvivalencia a forrásnyelvi és célnyelvi mondatok között. A nyelv formai jellemzőire terelődhet így a hangsúly ahelyett, hogy a jelentést a mondatok és a szituáció közötti relációk viszonyából eredtetnénk.

Összességül elmondható, hogy a szubsztitúció és az ellipszis vizsgálatán keresztül következtethetünk fordítások globális minőségére, ha nem is kizárólagos módon. A magas pontszámot elért fordítások helyesebben adták vissza magyarul ezeket a szerkezeteket (80%-os arányban), mint az alacsony pontszámot elért fordítások (ezek csak 0–60%-os arányban).

6.3. A kötőszavak elemzésének eredményei

Mint azt a 6. táblázat mutatja, az eredeti angol szöveg és a kulcsfordítás a mondatok számát tekintve megegyezik, bár a magyar szöveg helyenként nehezségesnek tűnik az olvasó számára. A 10. mondatban a magyar kulcsfordítás nem jelöli explicit módon a mellérendelő kötőszót, mint az angol szöveg. A 12. mondatban a kulcsfordítás nem szó szerint fordítja le az *and* additív kapcsolatos kötőszót, hanem helyette az adverbatív mellérendelő kötőszót, a *de*-t használja. Itt a fordítás az *and* kötőszó azon használatát szemlélteti, amely Quirk és Greenbaum (1985) szerint ellentétes logikai relációt fejez ki. Az ilyen logikai relációk értelmezése nehéz lehet ezen a nyelvi szinten. Az eredeti angol szöveg további kötőszavait a fordítások szó szerint, esetenként kisebb-nagyobb stiláris módosítással tartalmazzák.

A kulcsfordítás és a vizsgafordítások csak két esetben egyeznek meg a kötőszavak használatában. A 7. mondat két tagmondata közötti kognitív relációt a *de* adverbatív kötőszó explicit módon jelöli. Ezt a logikai kapcsolatot minden fordítás jól adta vissza annak ellenére, hogy négy esetben (T2+, T3-, T4-, T5-) több fordítási hiba volt a mondatokban (pl. helytelen igeidőhasználat). A 13. mondatban szereplő kauzális kötőszót is hasonlóan könnyedén értették meg és fordították le, hiszen mind az általa jelölt kognitív reláció, mind pedig a jelentése egyértelmű.

A kulcsfordítás és a vizsgázói fordítások három szempontból különböznek. Az első különbség **stiláris** vonatkozásokban rejlik: a kulcsfordítással ellentétben a vizsgázók stilárisan kevésbé erős kötőszavakat használtak (pl. *így hát* → *ezért*: T2+, T3-, T4- fordításban; illetve inkább az alacsonyabb regiszternek számító *hirtelen* szót használták a formálisabb *egyszerre/egyszer csak* szerkezetek helyett).

A másik eltérés a kulcsfordítás és a vizsgafordítások között a kötőszavak **implicit** illetve **explicit** használatával kapcsolatos. A vizsgázók explicit módon jelölték a kötések olyan helyeken is, ahol a kulcsfordítás kihagyta vagy más, grammatikai elemmel jelölte azokat. Az eredeti angol szöveg 10. mondatában

szereplő mellérendelő kötőszót például a kulcsfordítás nem jelöli explicit módon és ennek ellenére a vizsgafordítások közül háromban a vizsgázók az *és* mellérendelő kapcsolatos kötőszóval jelölték. Hasonló módon jártak el a vizsgázók a 11. mondatban is (T1+, T2+, T4-), ahol az eredeti angol szöveg az *amíg ...addig* korrelatív második tagját szerkezeti megoldással jelöli.

A harmadik eltérés a **logikai kapcsolatok** helytelen jelöléséből fakad. Az eredeti angol szöveg például a 12. mondatban az *and* additív korrelatív kötőszót tartalmazza, amelyet a kulcsfordítás az ennél megfelelőbb *de* appozitív korrelatív kötőszóval old meg. Ezt a logikai relációt négy vizsgázó helytelenül szó szerint *és*nek fordította, ami azt mutatja, hogy félreértelmezték az eredeti szöveg két tagmondata közötti logikát.

6. táblázat

A kötőszavak párhuzamos elemzése a szövegekben

Sor *	Kötés: OE/HTK	Konjunkciós kapcsolat, külső/belső	T1 +	T2 +	T3 -	T4 -	T5 -
3	so	kauzális, belső	-	ezért	ezért	ezért	így
	így hát	- // -					
4	suddenly	temporális, külső	hirtelen (5)	hirtelen	hirtelen	azonnal	hirtelen
	egyszer csak	- // -					
6	as	-	✓	✓	-	✓	így
	ahogy	-					
7	but	adverzatív, külső	✓(8)	✓	✓	✓	✓
	de	- // -					
8	but	adverzatív, külső	pedig (9)	pedig	pedig	és (7)	de
	de	- // -					
10	and	additív, külső	és (12)	-	-	és (8)	és
	-	-					
11	as long as	-	amíg- addig (13)	amíg- addig	-	viszont amíg	-
	amíg	-					
12	also	additív, belső	is (14)	is	tehát (11)	tehát	is
	továbbá	- // -					
12	and	additív, külső	és (14)	és	-	és	és
	de	adverzatív, külső					
13	because	kauzális, belső	✓(15)	✓	mert	mert	mert
	mert	- // -					

Rövidítések: OE = eredeti angol szöveg (original English text); HTK = magyar nyelvű kulcsfordítás (Hungarian translation key); T1+, T2+ = magas pontszámot elért magyar vizsgafordítások; T3-, T4-, T5- = alacsony pontszámot elért magyar vizsgafordítások. * – csak a kötőszavakat tartalmazó mondatok szerepelnek a táblázatban, x – új mondat határán levő kötőszó

Összefoglalásul elmondható, hogy mind a magas, mind pedig az alacsony pontszámot elért vizsgázók felismerik a kötőszavak által jelölt logikai relációk többségét, így ez a kohéziós eszköz középfokon nem tűnik alkalmasnak a fordítások globális minőségének tükrözésére. Érdekes, hogy a vizsgázók általában még akkor is felismerték a kötőszavak által jelölt logikai relációkat, ha a mondat többi részét félrefordították (pl. a T4- szöveg 7. mondatában: *Hiszek abban, hogy a nők sikeresek az üzletben, de még óriási utat kell megtenniük ahhoz, hogy elismerjenek*).

Az, hogy a vizsgázók többször stilárisan kevésbé erős szóval/kifejezéssel jelölték az adott kötést azt mutatja, hogy ezen a szinten még nem képesek érzékelni a regiszterbeli árnylatokat. Az eredmények arról is tanúskodnak, hogy a sikeresebb fordításokban több esetben jelölik implicit módon a logikai relációkat. A gyengébb fordításokban inkább explicit módon kiteszik a kötőszavakat is, hogy könnyebben áthidalják nyelvi nehézségeiket és sikeresebben adják vissza a forrásszöveg tartalmát (pl. T4-, T5-). A forrásszöveg 12. mondatában a logikai reláció félreértelmezése is a vizsgázók nyelvi kompetenciájának hiányosságát tükrözi.

6.4. A lexikai kohézió elemzésének eredményei

A 7. táblázat tartalmazza a vizsgálat tárgyát képező lexikai kohézió típusokat és – a könnyebb összehasonlítás érdekében – azok átlagát a magas illetve alacsony pontszámot elért fordítások esetében.

7. táblázat
Lexikai kohézió típusai és számuk a fordításokban

	Eredeti angol szöveg	Σ : Magas pontszámú ford.	Átlag: Magas pontszámú ford.	Σ : Alacsony pontszámú ford.	Átlag: Alacsony pontszámú ford.	Összesen
Egyszerű ismétlés	26	78	26	64	21.3	168
Színóníma	5	10	3.3	13	4.3	28
Antoníma	5	22	7.3	6	2	31
Meroníma	5	10	3.3	12	4	27
Közeli ismétlés	5	44	14.6	21	7	70

Mint azt a 7. táblázat mutatja, az összegeket tekintve a legmagasabb a fordításokban az **egyszerű ismétlések** száma (összesen 168, az ismétlések 51%-a). Ezt a **közeli ismétlések** száma követi (70), amely ugyan az egyszerű ismétléseknek csak körülbelül a fele, de az egyéb lexikai kohéziós eszközöknek (színóníma, antoníma, meroníma) a kétszerese. Ez utóbbiak száma nagyjából megegyezik a szövegekben.

Az egyszerű ismétléseket tekintve mind a sikeres, mind pedig a gyenge for-

dításokban legtöbbször a kulcsszavak ismétlődnek, mint például az *üzletasszony*, *díj*, *hiba*, *kudarc*. Bizonyos esetekben a megismételt szavak nem kapcsolódnak szorosan a témához, ilyen például a *néha* vagy az *út*, de ezek száma csekély. Hasonló tendencia figyelhető meg a szinonímák, antonimák, meronimák és közeli ismétlések használatában is: ezek többsége is a kulcsszavak köré csoportosul, mint például az *előadás* – *beszéd* (szinoníma), *siker* – *kudarc* (antoníma), *hiba* – *hibázik*, *siker* – *sikeres*– *sikerült*, *előadó* – *előadás* (közeli ismétlés). A kulcsszavak gyakori ismétlése az eredeti angol szövegben is megfigyelhető.

Az ismétlések számát tekintve az alacsony pontszámot elért fordítások jóval kevesebb ismétlést (116) tartalmaznak összesen mint a magas pontszámúak (164). A legnagyobb eltérést a két csoport között a közeli ismétlések használatában (44/22) és az antonimák (22/6) használatában láthatjuk. Kevesebb, mint a fele a közeli ismétlések száma és kevesebb, mint a harmada az antonimák száma a gyenge fordításokban, mint a sikeresekben. Kevesebb az egyszerű ismétlések száma is a gyenge fordításokban, de itt kisebb az eltérés (78/64, az átlag pedig 26/ 21,3).

A lexikai kohézió másik két típusában eltérő tendenciát figyelhetünk meg. A **szinonimák és meronimák** esetében ellentétes a tendencia, mivel ezekből az alacsony pontszámot elért fordításokban találunk többet (13/10 a szinonimákból és 12/1 a meronimákból).

Összefoglalva, a lexikai kohéziós vizsgálat komoly eltéréseket mutat ezen szövegek esetében a fordítások minőségét illetően, mind az ismétlések számát, mind pedig azok minőségét tekintve. Érdekes, hogy mindkét csoport esetében inkább a kulcsszavak ismétlődnek, ebben tehát nincs eltérés. A jelenség alaposabb megértése érdekében megvizsgáltuk, hogy a gyenge fordításokban milyen jellegű hibák okozták a félrefordítást, hátha ez magyarázza az eredményeket. Az elemzés azonban azt mutatta, hogy bár súlyos félrefordításokat tartalmaznak a szövegek, ezek nem érintik azokat a lexikai elemeket, amelyek lexikai kohéziós kapcsolatokat alkotnak. Ezt illusztrálja a következő példa, amelyben láthatjuk, hogy bár hibás a mondat, mégis megismétli a kulcsszavakat (*üzleti, nők*): „women are brought up to be liked” – „a nők közelebb hozták azt amit akartak” (T5-), „business bosses must sometimes be terrifying” – „az üzleti főnököket kell néha megijeszteni” (T5-).

7. Összegzés

A dolgozat célja annak a vizsgálata volt, hogy egy elméleti alapú elemzési módszer milyen mértékben tükrözi olvasók – jelen esetben vizsgáztató tanárok – intuitív, tapasztalati alapú megítélését. A vizsgált szövegek magas és alacsony pontszámot elért középfokú vizsgafordítások voltak, amelyeket kohézióelemzésnek vetettünk alá. Az elemzés során az angol szövegben használt kohéziós eszközök magyarban történő megfeleltetését vizsgáltuk, így az elemzés Halliday és Hasan (1976) kohéziós taxonómiájára épült. Abból a kutatások által is alátámasztott feltevésből kiindulva, mely szerint a szövegszerűséget és ezen keresztül a szövegminőséget a kohéziós eszközök használatának módja befolyásolhatja, a vizsgálatról azt vártuk, hogy a magas illetve alacsony pontszámot elért

vizsgafordítások eltérő mennyiségű, minőségű és szerveződésű kohéziós eszközt tartalmaznak. Az elemzés azonban nem mindegyik kohéziós eszköz esetében igazolta ezt a feltevést.

A **referenciaelemek** számát tekintve nincs jelentős különbség a magas és az alacsony pontszámot elért fordítások között. Ezt azonban okozhatja az, hogy csupán az angol referenciaelemek magyar megfelelőit vizsgáltuk. Elképzelhető, hogy ha a magyarban használt referenciaelemek teljes skáláját vizsgáljuk, ettől eltérő eredményt kaptunk volna.

A **szubsztitúció és ellipszis** fordítása ezen szövegek esetében elfogadható pontossággal történt. A kontrasztív elemzés eredménye igazolta a vizsgafordítások eredeti szétválasztását: a magas pontszámot elért vizsgázók pontosabban tették át a magyarba ezeket a szerkezeteket mint azok, akik alacsony pontszámot kaptak.

A **kötőszavak** esetében érdekes módon nem annyira a sikeres és a sikertelen fordítások között jelentkezett a különbség. A kötőszavak számát és minőségét tekintve az elemzés nem tükrözi igazán a köztük levő minőségbeli különbséget. Az eltérés inkább a kulcsfordítás és a vizsgafordítások között érzékelhető: a kulcsfordítás stilárisan magasabb regiszterű kötésekkel használt, több kötést implicit módon oldott meg, illetve helyesebben adta vissza a forrásszövegben rejlő logikai relációkat.

A **lexikai kohéziós eszközök** esetében már több eltérés mutatkozott a sikeres és a sikertelen fordítások között. A magas pontszámot elért fordítások jelentősen magasabb számú ismétlést (egyszerű és közeli) és antonímát tartalmaztak, mint az alacsony pontszámot elért fordítások. Érdekes továbbá az is, hogy az eredeti angol szöveghez képest a sikeres magyar fordítások sokkal több közeli ismétlést tartalmaztak. Ez arra enged következtetni, hogy jobb olvasói megítélést eredményezhet, ha a magyarban a szó szerinti ismétlés helyett inkább a szó egy derivált alakját vagy inflexiók variánsát ismétlik meg.

Összegzésül tehát azt mondhatjuk, hogy az elemzés nem igazolta maradéktalanul azt a feltevést, hogy a kohéziós eszközök használatának módjából következtethetünk fordítások minőségére. Bár az elemzés csupán néhány szöveg leíró jellegű kvalitatív vizsgálatán alapul, ami alapján általánosítható következtetéseket levonni még nem lehet, számos olyan fontos elméleti és gyakorlati/pedagógiai implikációt hordoz, amelyekre érdemes figyelmet szentelni a jövőbeli kutatások során.

A vizsgálat **elméleti és kutatómódszertani implikációja** az, hogy a fordítások és a forrásszövegek megbízható kontrasztív elemzéséhez szükség volna egy olyan taxonómiára, amely alapján elemezni lehet mind az angol, mind pedig a magyar nyelvi teljes kohéziós eszköztárat, és amely nem csupán az angol rendszer magyarban történő megfeleltetését vizsgálja. Az angol és a magyar esetében ugyanis két olyan nagy mértékben eltérő nyelvi rendszerről van szó (pl. morfológiai struktúra, szintaktikai szabályok), amely szinte lehetetlenné teszi a megbízható összevetést.

Az elemzésnek jelentős **pedagógiai és nyelvvizsgáztatással kapcsolatos implikációi** is vannak. Mint a szövegszerűség egyik meghatározó eleme, a kohézió befolyásolja a szövegminőséget. Amennyiben egy ilyen eszköz szisztema-

tikus, elméleti alapú vizsgálata alapján nem lehet egyértelműen következtetni szövegminőségre (vagyis fordítások minőségére), érdemes alaposan megvizsgálni a fordítást, mint a szintező típusú nyelvvizsgák egyik mérőeszközét. Az elemzés során láthattuk, hogy ezen forrásszöveg esetében mely mondatok, mely kohéziós eszközök diszkrimináltak a vizsgázók között. Érdemes tehát megvizsgálni a fordítandó szövegeket abból a szempontból, hogy megfelelő nehézségi szintű szerkezeteket tartalmaznak-e. A szövegek mellett az értékelési rendszer is okozhat mérésbeli problémát. Az értékelési kritériumok pontosítása és a szövegkohéziós eszközök beépítése a rendszerbe jelentősen hozzájárulhat a mérés megbízhatóságához. Ezen szempontok értékeléséhez azonban további, nagy adatbázisra épülő, szisztematikus, elméleti alapú vizsgálatok szükségesek.

Irodalom

- Beaugrande, de R. & Dressler, W. 2000. *Bevezetés a szövegnyelvészetbe*. Bp: Corvina. Ford.: Siptár Péter.
- Blum-Kulka, S. 1986. Shifts of cohesion and coherence in translation. In: J. House & S. Blum-Kulka (eds.). *Interlingual and intercultural communication. Discourse and cognition in translation and second language acquisition studies*. 17–37. o. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Connor, U. 1984. A study of cohesion and coherence in English as a second language students' writing. *Papers in Linguistics: International Journal of Human Communication*, 17, 301–316.
- Cook, G. 1989. *Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Enkvist, N. E. 1990. Seven problems in the study of coherence and interpretability. In U. Connor & A. M. Johns (Eds.). *Coherence in writing: Research and pedagogical perspectives* (pp. 9–28). Washington, DC: TESOL.
- Fries, P. H. 1992. Lexico-grammatical patterns and the interpretation of texts. *Discourse Processes*, 15, 73–91.
- Grabe, W. & Kaplan, R. B. 1996. *Theory and practice of writing*. London: Longman.
- Gutwinski, W. 1976. *Cohesion in literary texts: A study of some grammatical and lexical features of English discourse*. The Hague: Mouton.
- Halliday, M. A. K. & Hasan, R. 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Halliday, M.A.K. 1985. *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- Hasan, R. 1984. Coherence and cohesive harmony. In: J. Flood (ed). *Understanding reading comprehension: Cognition, language and the structure of prose*. Newark: International Reading Association.
- Károly, K. 1999. Recent advances in the study of lexical cohesion and repetition. *Sprachtheorie und germanistische Linguistik*, 9/2, 239–262.
- Klaudy, K. 1997. *Fordítás I. Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Quirk, R. & Greenbaum, S. 1973. *A concise grammar of contemporary English*. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, Inc.
- Szicszainé Nagy, I. 1999. *Leíró magyar szövegtan*. Budapest: Osiris.
- Widdowson, H. G. 1985. *Explorations in applied linguistics*. Oxford: Oxford University Press.

1. Függelék: Az eredeti angol szöveg

In April, Anne Wood, 62, was presented with the Business Woman of the Year Award.

"I have never thought of myself as a businesswoman, I simply do whatever I need to do to keep the work alive. So I was surprised when I learnt I'd won the award. I suddenly found myself being invited to business breakfasts and lectures. The organisers would often tempt me with: 'We've never had a woman speaker, you'd be our first.'

As the year went on, I began to realise the number of women who have made it to the boardroom is still very small. I believe women are having success in business but we still have a tremendous way to go. I think we have fear of failure, but it's good to make mistakes. Over the years, I have learnt more from them than from my successes. To succeed, you have to take the chances and if you do that you will have failures. As long as you learn and grow from your mistakes, they are not bad things.

I also think women are brought up to want to be liked and when you are running a company, you simply can't please all the people all the time. I said in my acceptance speech that business bosses must sometimes be terrifying because sometimes that's the way you have to be.

2. Függelék: Fordítási kulcs

Anne Wood (62), áprilisban megkapta az Év Üzletasszonya címet. „Sosem tartottam magam üzletasszonynak, egyszerűen csak teszem, amit tennem kell ahhoz, hogy menjen a munka. Így hát meglepődtem, amikor megtudtam, hogy elnyertem a címet. Egyszer csak azon kaptam magam, hogy üzleti reggelikre és előadásokra vagyok hivatalos. A szervezők sokszor azzal csábítgatnak, hogy „Sosem volt még női előadónk, ön lenne az első.”

Ahogy telt az idő, kezdtem rájönni, hogy még mindig igen kicsi azoknak a nőknek a száma, akik bejutottak a vezetőségbe. Elhiszem, hogy a nőknek vannak sikereik az üzleti életben, de még mindig iszonyú nagy út áll előttünk. Azt hiszem, hogy félünk a kudarcától, de jó dolog hibázni. Az évek során sokkal többet tanultam a kudarcaimból, mint a sikereimből. Ahhoz, hogy az ember sikeres legyen, kockáztatni kell, aki kockáztat, azt kudarcok is érik. Amíg az ember tanul és épül a hibáiból, a hiba nem lehet rossz.

Azt hiszem továbbá, hogy a nőket úgy nevelték, hogy azt akarják, hogy szeressék őket, de amikor az ember egy céget vezet, nem lehet mindig mindenki kedvére tenni. A díjátadáskor elmondtam a beszédemben, hogy a főnökök néha bizony rettenetesek, mert néha ilyennek kell lenniük.

3. Függelék: T2+ fordítás

Áprilisban a 62 éves Ann Wood kapta az Év Üzletasszonya Díjat.

„Sohasem gondoltam magamra úgy mint üzletasszonyra, egyszerűen csak azt tettem amit a munkám megkövetelt. Ezért voltam meglepődve amikor megtudtam hogy megkaptam a díjat. Hirtelen azon kaptam magamat hogy üzleti reggelikre és előadásokra hívtak. A szervezők gyakran csábítanak: – „Sohasem volt női előadónk, ön lenne az első!”-

Ahogy az év eltelt, kezdtem rájönni, hogy a nők száma a tanácsteremben -1p még mindig igen kevés. Hiszem hogy a nők sikereket érhetnek el -2p az üzleti életben, de

addig még -1p nagy utat kell megtenni. Úgy gondolom félünk a kudarctól, pedig jó ha hibázunk. Az utóbbi években többet tanultam belőlük mint a sikereimből. A sikerhez, szerencsét kell próbálnod, ha ezt megteszed, akkor kudarccok is fognak érni. Amíg tanulsz és fejlődsz -1p a saját hibáidból, addig azok nem rossz dolgok.

En azt is gondolom hogy a nőket arra nevelik, hogy tetszeni akarjanak másoknak, és amikor ő -1p vezet egy céget, akkor egyszerűen nem tud mindig mindenkinek megfelelni. A jelölést elfogadó programbeszédemben -1p elmondtam, hogy az üzleti élet vezetőinek néha keménynek kell lenniük, mert néha csak ez az egy út járható.

- 7 pont

összesen: 18 pont

4. Függelék: T3- fordítás

Áprilisban a 62 éves Anne Wood kapta az év üzletasszonya díjat.

„Sohasem gondoltam magamra üzletasszonyként, mindig csak azt tettem, amit a munka megkövetelt. Ezért nagyon meglepődtem, amikor megtudtam, hogy én nyertem a díjat. Hirtelen üzleti reggeliken és előadásokon találtam magam. A szervezők gyakran így csábítottak engem: „Sohasem volt női szónokunk ön lehetne nálunk az első.”

Egy év elteltével -1p figyeltem arra, hogy a nők száma a tanácsteremben -1p még mindig nagyon alacsony. Ismerek nőket, akiknek üzleti sikereik vannak, de még mindig nagy utat kell megtenniük -3p. Szerintem félünk a csalódástól -1p, pedig jó dolog hibázni. Évek alatt többet tanultam a hibáimból mint a sikereimből. A hibák nem rosszak akkor, ha tanul √ belőlük, és magunkévá tesszük őket -2p.

Úgy gondolom tehát, hogy a nők felnőttek ahhoz, hogy azok legyenek, amik akarnak -3p. Amikor egy céget vezetnek, az egyszerűen nem tetszhet minden embernek -2p. A √ beszédemmel azt szeretném -1p hangsúlyozni, hogy a főnököknek is néha meg kell ijedniük, mert néha ez az útja annak, hogy „legyen belőlünk valaki -3p.”

- 17 pont

összesen: 8 pont